

Vláda se snaží pomáhat postiženým

Debaty o sociálních reformách se točí především kolem důchodů či podpory zaměstnanosti. Ve stínu pozornosti tak zůstávají například problematické programy na podporu lidí se zdravotním postižením.

Problém osob zdravotně postižených (OZP) u nás není nijak okrajový. Více než jeden z deseti Čechů nosí v kapse kartičku OZP. Postižení je celá řada od cukrovky přes mentální poruchy až po problémy vyjít do schodů. Z více než jednoho milionu postižených jich pracuje nebo hledá práci pouze 168 tisíc. O tom, co dělají ostatní, se toho moc neví. I počet oficiálně registrovaných nezaměstnaných přitom roste. Zatímco v roce 1994 jich v této skupině bylo 22 tisíc, loni již 75 tisíc. To představuje specifickou míru nezaměstnanosti přesahující neuvěřitelných 40 %. Kdybychom brali v potaz i velkou skupinu těch, kteří hledání práce vzdali, byla by míra nezaměstnanosti ještě vyšší. Důvodem jsou zřejmě jednak rostoucí nároky na zaměstnance na trhu práce, jednak málo účinné programy mající zaměstnanost tělesně postižených podporovat.

Dotace a výkupné

Stejně jako v mnoha evropských zemích mají i u nás firmy s 25 a více zaměstnanci povinnost zaměstnávat alespoň 5 procent OZP. Podniky, které tak nečiní, musí zaplatit roční „výkupné“ ve výši 2,5násobku průměrné měsíční celostátní mzdy za každého chybějícího postiženého. Stát loni na výkupném vybral tři čtvrtě miliardy korun. Srovnatelný objem peněz stát vyplácí na příspěvek speciálním firmám, které zaměstnávají především postižené. Dalším stimulem zaměstnanosti mají být mnohé úlevy na daních. Zaměstnavatel si za každého postiženého nad povinných 5% může od daně ze zisku odečíst 18 tisíc a za každého těžce postiženého dokonce 60 tisíc Kč. Pokud ovšem nemá zisk, nemá ani co odečítat. Těžce postižení si mohou od svého daňového základu odečíst padesát tisíc korun. Naprostou většinu OZP však tvoří běžně postižení. Poměrně nedávno se ze zákona v tichosti vytratila možnost snížení odvodu na zdravotní pojištění zaměstnavatelem. Nápravu s platností od letošního dubna vylobboval Českomoravský svaz spotřebních a výrobních družstev spolu s Asociací zaměstnavatelů zdravotně postižených ČR. Výhoda však již platí pouze pro speciální firmy zaměstnávající více než padesát procent postižených. Kořeny mnoha z těchto firem sahají až k bývalému podniku Drutěva, což byla za socialismu zkratka poněkud nešťastného názvu Družstvo tělesně vadných. Podniky zaměstnávající více než padesát procent postižených si mohou navíc snížit daň ze zisku na polovinu a ještě mají nárok na státní měsíční příspěvek ve výši 33 procent průměrné mzdy v republice na OZP (v případě těžce postiženého dokonce 66 procent). Rozhodne-li se taková firma platit pouze minimální mzdu, postižený ji vyjde o polovinu levněji než zdravý pracovník a na těžce postiženém může firma dokonce vydělat, i kdyby vůbec nepracoval. Aby toho nebylo dost, mohou se tyto firmy ucházet o státní investiční dotace (loni takto stát rozdál 120 milionů korun).

Pohromadě v dílnách

Taková podpora nevypadá na první pohled vůbec špatně. Ovšem jen do té doby, než si uvědomíme, že právě ona koncentruje postižené ve zvláštních chráněných dílnách a družstvech (tam jich v současnosti pracuje něco nad deset tisíc). Stát tak vlastně podporuje oddělení postižených od zbytku společnosti, místo aby se je snažil začlenit do běžného života a mezi zdravé lidi.

Naopak „normální“ firma, kromě hrozby výkupného, nemá mnoho stimulů postižené lidi zaměstnávat. A když už zaměstná svých povinných pět procent OZP nebo i o něco více, jde spíše o postižené, jejichž pracovní omezení jsou minimální, nebo ty, které by firma zaměstnala i bez donucení. Podpory se naopak nedostává obrovskému počtu OZP, jejichž postižení skutečně představuje překážky v práci, ačkoli ještě není klasifikováno jako těžké. Smůlu mají také ti, v jejichž dosahu žádná firma typu Drutěva není. Právě tyto dvě skupiny zřejmě tvoří rostoucí počet nezaměstnaných postižených a těch, kteří mizí každý rok v nezmapované zóně pasivity.

Jaké léky ale na rostoucí nezaměstnanost postižených předepsat? Jednou z cest je rozšířit příspěvky a úlevy firmám typu Drutěva na všechny firmy. Při současné výši příspěvku na jednoho OZP by to však bylo neúnosně drahé. Proto je žádoucí lépe cílit podporu na ty, které postižení ve výkonu zaměstnání výrazněji omezuje. Vhodným, plošným a poměrně jednoduchým řešením by bylo zásadní snížení daní a mzdových odvodů pro postižené s nízkými výdělky. Především je ale třeba zavést pravidelná věrohodná statistická šetření všech skupin postižených a nezapomínat ani na ty, kteří hledání práce již nadobro vzdali.

Autor působí na CERGE-EI.

Daniel Münich